

Prispevek prleških rojakov Štefana Kočevarja, Stanka Vraza in Franca Miklošiča k formiranju slovenskega nacionalnega gibanja in začetku oblikovanja moderne slovenske nacije v prvi polovici 19. stoletja

Zgodovinski viri izpričujejo, da so začeli prvi sodobni narodi nastajati ne prej kot pred približno 200 leti. To velja tudi za slovenski narod, ki ga gre potemtakem razumeti kot izrazito moderen fenomen, ki se je kot tak začel oblikovati v prvi polovici 19. stoletja. K njegovi vzpostavitvi so v tem obdobju pomembno prispevali tudi prleški rojaki Štefan Kočevar, Stanko Vraz in Franc Miklošič. V pričujočem članku zato poskušamo na kratko opisati in povzeti njihov tozadevni doprinos.

1.

Pri vprašanju časovnega umeščanja začetkov oblikovanja modernih nacionalnih skupnosti se danes poklicni raziskovalci, ki delujejo znotraj družboslovnega raziskovalnega polja, tako rekoč v popolnosti strinjajo s trditvijo, da so sodobni (srednjeevropski) narodi kronološko gledano izrazito moderen historičen pojav. A po drugi strani, in v nasprotju s tovrstnim družboslovnim konsenzom, je v delu slovenskega poklicnega zgodovinopisja, kakor tudi na področju domoznanskega ukvarjanja s preteklostjo in še zlasti v splošni javnosti, močno zakoreninjena predstava o dokajšnji starodavnosti slovenske nacionalne skupnosti. Za tovrstne poglede na slovensko nacionalno preteklost je značilno, da »rojstvo« slovenskega naroda datirajo vsaj v zgodnji srednji vek, če že ne celo v več stoletij starejša obdobja – način mišljenja in rezultate tovrstnega pogleda lepo poseobljata izraza Karantanja na eni in Veneti na drugi strani.

1 **Dr. Jernej Kosi**, raziskovalec, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Ker namen pričujočega prispevka ni podrobnejši prikaz kritike predstav o starodavnosti slovenskega naroda, bomo na tem mestu zgolj zapisali, da tudi za slovensko nacijo/slovenski narod oziroma, drugače povedano, nacijo/narod Slovencev in Slovenk v današnjem konvencionalnem, tj. zdravorazumskem pomenu teh dveh besednih zvez, velja trditev o kronološki nedavnosti njegovega nastanka.² Kot vsi ostali sodobni narodi je tudi slovenski narod moderen fenomen, ki se začne oblikovati ne prej kot pred približno 200 leti – in slednje nedvoumno izpričujejo zgodovinski viri. Za moderne nacije, torej tudi za slovensko, namreč v splošnem velja, da so kot entitete z družbenozgodovinsko relevantnostjo na prizorišče zgodovine stopile šele v obdobju političnih pretresov in vojaških spopadov, ki so se razvneli po izbruhu francoske revolucije (1789), predvsem pa v času napoleonskih vojn (1800–1814/15). Prav težnje Napoleona Bonaparta (1769–1821) po evropski hegemoniji so še zlasti pomembno spodbujale nastajanje srednjeevropskih modernih nacionalnih gibanj.

Moderna nacionalna gibanja, katerih vodilni motiv za politično delovanje je bilo prepričanje, da se morata politična in nacionalna enota na neki način in vsaj v neki kompromisni obliki ujemati, so se tako po celotni srednji Evropi začela oblikovati in razvijati nekako od začetka 19. stoletja naprej. Nekatera od tako zasnovanih nacionalnih gibanj so

2 Ko govorimo o zdravorazumskem razumevanju izraza slovenski narod/slovenska nacija oziroma narod/nacija Slovencev in Slovenk, merimo na opredelitev izraza narod/nacija v tistem smislu, kakor ga predlaga *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, torej kot »skupnost ljudi, navadno na določenem ozemlju, ki so zgodovinsko, jezikovno, kulturno, gospodarsko povezani in imajo skupno zavest«.

ščasoma pridobila množično podporo med prebivalstvom, ponekod pa tudi institucionalno oziroma kar državno oporo. Na področjih, kjer so do takrat sobivale številne in predvsem raznovrstne populacije na eni strani in se prepletale različne pravne norme, običaji in institucionalne ureditve na drugi, se je kot vodilni družbeni princip posledično vse bolj uveljavljala ideja naroda kot skupnosti govorcev istega jezika z enakimi političnimi pravicami in pravnimi obvezami oziroma dolžnostmi in hkrati kot skupnost, ki strnjeno poseljuje jasno določljiv in zaokrožen teritorij ter na njem uveljavlja lastno suverenost. Zato so politični programi posameznih nacionalnih gibanj v 19. in 20. stoletju kot končni cilj nacionalnega samouresničenja prinašali zahtevo po vzpostavitvi in oblikovanju nacionalne države, ki bi bila urejena po idealih francoske revolucije (svoboda, enakost, bratstvo).

Po tej poti je stopalo tudi slovensko nacionalno gibanje in pri tem, razumljivo, predvsem posnemalo sočasne oziroma kronološko zgodnejše, še zlasti nemške programske in ideološke zglede. Slednje nedvomno velja tako za letak *Kaj Slovenci terjamo?* Matije Majarja s konca marca oziroma začetka aprila 1848, ki skupaj s še dvema njegovima v tem letu formuliranima spisoma nekako zaznamuje začetek oblikovanja slovenskega nacionalnega gibanja in posledično tudi izhodiščno točko konstituiranja modernega slovenskega naroda, kakor tudi za najzgodnejše primere množičnejšega izražanja podpore slovenskim nacionalnim idejam in idealom iz istega obdobja.

2.

Spisi celovškega kaplana Matije Majarja (1809–1892) s konca marca oziroma začetka aprila 1848 pa ne zaznamujejo zgolj začetkov konstituiranja slovenskega nacionalnega gibanja. Njihovo vsebino gre namreč razumeti tudi kot nekakšen temel-

jni kamen ideologije slovenskega nacionalizma. Osrednjo idejo oziroma težnjo Majarjevih spisov, ki je pred tem v zgodovinskih virih ne najdemo, lahko v strnjeni obliki povzamemo takole: vsi Slovenci, ki so dotlej živeli v različnih habsburških deželah, naj bodo združeni v eni teritorialno-upravni enoti in naj si sami volijo svoje politične zastopnike.

Že 17. marca, torej dan po seznanitvi z odstopom kanclerja Metternicha in s preostalimi dunajskimi revolucionarnimi dogodki, je Matija Majar napisal prispevek, ki so ga *Kmetijske in rokodelske novice* z naslovom *Slava Bogu v višavah* objavile 29. marca. V članku je Majar, podobno kakor pred njim že urednik *Novic* Bleiweis, bralce seznanil, da je cesar Ferdinand napovedal oblikovanje in uvedbo ustave ter sklic zbora, ki naj bi se ga udeležili poslaniki vseh narodov, tudi Slovencev. Nad to novico je bil Majar navdušen, kajti zdaj »vsaki narod mora svojim poslanikom, odkritoserčno naročiti vse, kar želi, da bi se v deželi upeljalo, poravnalo in spremenilo. Zdaj – ne samo da smémo, temoč mi moramo odkritoserčno vse govoriti in povedati, kar za svoj narod – za svoje Slovence na Koroškem, Štajarskim, Krajnskim, Goriškim v Istri in sicer po slovenskih deželah želimo«. ³ Nadalje je Majar tudi izrazil mnenje, da se s to vladarjevo odločitvijo končno »more začéti sreča našega naroda, zdaj moremo stopiti, kakor sloboden narod med druge slobodne narode – mi vsi slobodnim narodam enaki; zdaj smo k temu očitno in javno povabljeni; pre-svetli Cesar sami so ukazali! – Na Dunaji, mestu cesarskim, je mesto našim Slovenskim poslanikom med naj višji gospodo pripravljeno. Naši poslaniki se bodo poslušali, – kar bodo rékli, to bode veljalo za nas vse. Tako imenitnega časa za vse Slovence še ni bilo, kar sonce sije, in Bog sam vé, ali kadaj kaj takega za Slovence bode.« Po Majarju je najpomembnejša naloga tega trenutka, »da se iskreni domorodci in verli vlastenci k zboram deželskim in

³ *Kmetijske in rokodelske novice*, let. 6, št. 13 (1848), str. 50.

pa k velikimu zboru na Dunaj pošljejo, kateri naš materni jezik in ves naš narod ljubijo, da se bojo za nas serčno potegnili. Takim veliko čast skažimo; oni so podporniki naše sreče.« Ti predstavniki Slovencev pa naj bi si nato prizadevali za uveljavitev številnih reči, a vendar, »naj imenitnejši pak je: da bode nam slobodno, da moremo v Slovenii kadar koli hočemo in kakor hočemo po malim v šole in v kanclije vpeljati naš slovenski jezik, da nas ne sme noben narod siliti, ptuj jezik nam nametovati. Italijani imajo v vsih svojih šolah in kanclijah italijanski jezik, Nemci nemški, Magjari magjarski. To je pametno in prav. Nam mora biti naj ljubši pa naš Slovenski jezik! To pravico si moramo tudi mi zadobiti. To je prva potreba! Ako zdaj zamudimo, proti našemu narodu poguba; ali pak zdaj vsi naš jezik in narodnost branimo, čaka našiga naroda gospôska sreča!«⁴

Članek za *Novice* pa ni bil edini sestavek, ki ga je v tem obdobju pripravil Majar. V zadnjih dneh marca je namreč napisal tudi besedilo peticije cesarju, »jo dal prepisovati celovškemu bogoslovcem in jo poslal različnim slovenskim rodoljubom. Ti naj bi povedali, kaj bi bilo potrebno spremeniti ali dodati, in zbirali podpise. Ko bi se jih nabralo dovolj, bi poslali deputacijo k cesarju.«⁵ Majarjeva peticija je sestavljena iz osmih točk oziroma zahtev:

1. *Pri naši naciji naj bodo postavljeni samo možje, ki naš narod, našo narodnost in jezik zares ljubijo.*
2. *Treba je urediti, da se bodo Slovenci koncentrirali kot nacija in da bodo zastopani v skupnem dežel-nem zboru,*
3. *da pridemo s cesarski dinastiji vselej zvestimi in viteškimi brati na*

4 Ibid.

5 Melik, Vasilij, »Nacionalni programi Matije Majarja – Ziljskega«, v: Vasilij Melik, *Slovenci 1848–1918: razprave in članki*, ur. Viktor Vrtnjak (Maribor 2002), str. 58–65.

Hrvaškem, v Slavoniji in Dalmaciji v pravo zvezo. Dokler se to ne zgodi, nam more biti samo težko in malo pomagano.

4. *Slovenski jezik mora imeti v slovenskih krajih prav tiste pravice kot nemški v nemških in italijanski v italijanskih itd. Vsak narod ljubi svoj jezik, tudi mi; narode se more v skladu z naravo izobraziti le v materinskem jeziku; gorje narodu, ki tega zanemarja!*
5. *Mora nam biti prosto dano, ali, kdaj in kako uvedemo materinski jezik v šole in na sodišča. /.../*
6. *Vsakdo, ki je nastavljen na Slovenskem, mora naš jezik popolnoma obvladati. – To je star, dostikrat zabičan zakon, ki pa so ga pogosto v našo škodo in največjo žalost obšli in ga niso izvajali. Znanje jezika naroda lahko po pravici zahtevamo. /.../*

Kdor hoče opravljati službo v slovenskih krajih, mora znati slovenski jezik, saj nikakor ne moremo poslati vseh naših kmetov na univerzo, da bi se učili jezika, če nekaj nameščencev ne zna slovensko, pa vendar se znajdejo v slovenski deželi in hočejo živeti od podpore Slovencev.

7. *Na vseh gimnazijah naših pokrajin se morajo osnovati stolice slovenskega jezika in literature in po razpisu zasesti s profesorji, ki imajo razen slovenščine še potrebno znanje drugih slovanskih narečij.*

8. *Pri nemški zvezi nikakor nočemo biti. Vedno bomo kot doslej zvesti, neomajno zvesti podložniki Vašega Veličanstva, trdni privrženci naše ustavne vlade, vse narode avstrijske države bomo smatrali za svoje brate in bomo z njimi ozko povezani, toda z drugimi vladami Nemčije nočemo stopiti v nobeno zvezo, ker bi ta gotovo škodovala našemu narodu, naši narodnosti in jeziku.*⁶

In naposled, pred 5. aprilom, ko je bil natisnjen pri Blazniku v Ljubljani, je Majar pripravil tudi besedilo letaka *Kaj Slovenci terjamo?* Letak je izšel kot priloga *Novic* sicer šele 10. maja, obenem z manifestom dunajskih Slovencev z dne 20. aprila.⁷ Od cesarju namenjene peticije se letak razlikuje v stilu – pisan je bil za ljudstvo, zato so bile posamezne zahteve obrazložene bolj na dolgo in široko –, medtem ko se teze in načini argumentacije v obeh zapisih prekrivajo. Izjema je zahteva iz peticije o povezovanju s Hrvati, ki je v letaku več ne zasledimo.⁸ V letaku je sicer, podobno kot v točki 2 v peticiji, na prvo mesto postavljena zahteva, »da se vsi Slovenci, kakor najbližji brati, zjedini v jeden narod in da bi imeli vsi vkup jeden slovenski deželni zbor. Na Koroškem nas je 116,000, na Štajarskim 378,000, na Kranjskim 438,000, na Goriškem in Terzaškem 217,000, na Bantskim 22,000, na Vogerskim 60,000 in v Istrii 230,000. Tako na sedem strani razdeljeni in razcepljeni smo vsi in povsod siromaki, – kjerkoli se oglasimo, je nas premalo, karkoli rečemo, nam besedo lahko poderó; ako

bodemo pa zjedinjeni, nas bode blizo poldrugi milijon... naša beseda bode veljala in povsod lahko obstala; dobiček bodemo pa imeli vsi. Mi moramo imeti jeden zbor cele Slovenije, h kateremu morajo priti stališi in poslaniki iz vsih slovenskih krajev in seboj prinesiti vse pravice, ktere do zdaj imajo.« Majar, je skratka, »prvič natančno naštel vsa slovenska ozemlja z ogrskimi in beneškimi Slovenci, ki jih v peticiji še ni bil omenil in jih tudi pozneje v večini slovenskih razglasov ne najdemo imenovanih.«⁹

Če sklenemo: Majarjeve misli ob začetku marčne revolucije, da »/v/saki naj v svoji deželi domá živi, kakor mu je drago in ljubo«, ter njegova zahteva, da je treba urediti, »da se bodo Slovenci koncentrirali kot nacija in da bodo zastopani v skupnem deželnem zboru,« oziroma »da se vsi Slovenci, kakor najbližji brati, zjedini v jeden narod, in da bi imeli vsi vkup jeden slovenski deželni zbor,« so torej kronološko sploh prvi v virih izpričan izraz predstave o slovenskem narodu kot zamišljeni politični skupnosti, ki je omejena in suverena. Slovenski narod je torej marca in aprila 1848 prvič razumljen in predstavljen kot nosilec suverenosti na določenem ozemlju, kar pomeni, da Majarjevi publicistični posegi in javni pozivi ob začetku revolucionarnega vrenja označujejo izhodiščno točko slovenskega nacionalnega gibanja. O obstoju posameznega nacionalnega gibanja namreč lahko govorimo šele od tistega trenutka naprej, ko v virih zasledimo nacionalistično ideologijo oziroma nacionalistično politično doktrino. In omenjene Majarjeve misli, trditve in zahteve veljajo za kronološko prvi izpričan izraz tovrstne nacional(istič)ne ideologije oziroma politične doktrine, ki se nanaša na slovenski narod oziroma Slovence kot člane nacionalnega občestva.

6 Melik, Vasilij, »Majarjeva peticija za zedinjeno Slovenijo 1848«, v: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, št. 1–2 (1979), str. 286–294.

7 Melik, *Nacionalni programi*, str. 61.

8 Zahteva po povezovanju s Hrvati ni nenavadna, če si pred oči priključimo dejstvo, da je bilo pri Majarju ilirsko mišljenje prisotno skozi celotno predmarčno obdobje – a predvsem v zasebni korespondenci. O predmarčnem ilirizmu pri Majarju gl. Iskra Čurkina, *Matija Majar-Ziljski* (Ljubljana 1974), str. 13–21.

9 Melik, *Nacionalni programi*, str. 62.

3.

Ob vsem navedenem je seveda treba imeti ves čas pred očmi dejstvo, da slovensko nacionalno gibanje v realnost marčevskega revolucionarnega izbruha ni udarilo kot kakšna strela z jasnega. In tudi Matija Majar ni šele marca 1848 skonstruiral predstav o tem, kdo in kaj da so Slovenci, niti ni šele tedaj geografsko zamejil območja, kjer da naj bi Slovenci živeli. Zgodovinski viri namreč izpričujejo, da je že skozi celotno prvo polovico 19. stoletja nastajala oblika mišljenja, ki je Slovence opredeljevala kot narod in jih enakovredno umeščala med druge narode in ki je obenem predpostavljala, da so za slovenski narod kot celoto značilne nekatere objektivno zaznavne karakteristike, po katerih je mogoče prepoznati njegove člane in članice. Tovrstno mišljenje, ki ga opredeljujemo z izrazom (slovensko) nacionalno mišljenje, pa se je vzpostavljalo in uveljavljalo le zelo postopoma.

Že od samega začetka se je slovensko nacionalno mišljenje konstituiralo okrog verjetja, da so člani slovenskega naroda, skratka Slovenci, vsi tisti podložniki avstrijskega cesarja, ki govorijo slovenski jezik. Tovrstno postavljanje enačaja med slovenski jezik in slovenski narod pa je temeljilo na povsem novi vsebini izrazov slovenski jezik oziroma Slovenci, ki so jo na začetku 19. stoletja – opirajoč se na posebno interpretacijo protestantske tradicije – iznašli in začeli razširjati nekateri člani intelektualnega omizja, ki se je srečevalo pri baronu Žigi Zoisu (1747–1819) v Ljubljani. V resda maloštevilnem krogu notranjeavstrijskih izobražencev tako od konca prvega oziroma začetka drugega desetletja 19. stoletja naprej izraza Slovenec in slovenski jezik nista več služila zgolj za splošno označevanje slovanskega prebivalstva in njihovega jezika oziroma za posebno opredeljevanje slovanskega življa in njihovega jezika na Štajerskem oziroma Koroškem, temveč vse bolj tudi za poimenovanje Slovanov in njihovega jezika na ozemlju Notranje

Avstrije (in tudi kajkavskih področjih okrog Zagreba oziroma v nekaterih zahodnih predelih Ogrske). Sočasno se je do tedaj med izobraženci več stoletij prevladujoča oblika kolektivne identifikacije – namreč deželna zavest oziroma zavest o pripadnosti določeni historični deželi – pri nekaterih posameznikih postopoma začela umikati v ozadje, na njeno mesto pa je z velikimi koraki stopala ideja o pripadnosti občestvu Slovencev oziroma slovenski (nacionalni) skupnosti.

Intelektualni procesi in mentalne preobrazbe, o katerih smo govorili v prejšnjem odstavku, so v zgodovinski virih še zlasti lepo evidentirani v primeru Valentina Vodnika (1758–1819). V njegovih spisih, pesmih in korespondenci namreč začne kranjsko deželno identifikacijo oziroma prištevanje h Kranjcem prav v tem času nadomeščati zamišljanje nekakšnega notranjeavstrijskega (z dodatkom kajkavskih Hrvatov in »ogrskih Karantancev«) jezikovnega slovenstva. Slednje nadvse povedno ponazarjajo korekture Vodnikove *Péfma Na moje Rojáke*, ki so se ohranile v njegovi zapuščini. Če je pesem ob koncu 18. stoletja nastala znotraj izrazito kranjskega miselnega obzorja in konteksta, jo je Vodnik v enem od popravkov iz leta 1816 že naslovil kot *Dramílo mojih rojakov* ter predrugačil prvo vrstico prve kitice – in sicer iz »Krajnz! tvoja dežela je sdrava« v »Slovenz tvoja zemla je zdrava«. ¹⁰ Sicer pa to niti ni bilo prvič, da so v tej Vodnikovi pesmi Kranjci postali Slovenci: »Slovenz tvoja zemla je zdrava« oziroma »Slovene! dein Land ift gefegnet« najdemo že tri leta prej v berilu, ki ga je v Gradcu sestavil Vodnikov bivši učenec in tedanji korespondent Janez Nepomuk Primic (1785–1823). ¹¹

10 Gl. faksimile v Legiša, Gspan (ur.), *Zgodovina slovenskega slovstva*, 1. zv. (Ljubljana 1956), str. 417. Prim. Vodnik, *Zbrano delo* (Ljubljana 1988), str. 392–393.

11 Janez Nepomuk Primic, *Némshko-Slovénske branja = Deutsch-Slovenisches Lesebuch* (Gradec 1813), str. 61. – Omenjeno informacijo mi je posredoval prežgodaj preminuli prof. dr. Janez Cvirn. Njegovemu spominu posvečam pričujoči članek.

Tovrstna po vsebini drugačna opredelitev izrazov slovenski jezik in Slovenec je idejno temeljila na povsem novi in izvorni klasifikaciji slovanskih ljudstev, ki jo je na osnovi poprejšnjih zgodovinsko-pisnih dognanj Antona Tomaža Linharta (1756–1795) skonstruiral Jernej Kopitar (1780–1844) in prvič priobčil v svoji znameniti slovnici *Grammatik der Slavischhen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* (1808). Temeljna izvornost sheme, ki jo je Kopitar v naslednjih letih in desetletjih še dodatno nadgrajeval in utemeljeval, je bila, na kratko, v tem, da je Kopitar, sledeč nekaterim Linhartovim trditvam, zavrnil tezo znamenitega češkega filologa Josefa Dobrovskega (1753–1829), ki je zatrjeval, da je treba slovenščino na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem prištevati k hrvaščini kot enemu od petih poglavitnih slovanskih narečij (ob ruščini, poljščini, ilirščini in češčini).¹² Čeprav se je namreč Kopitar strinjal s trditvijo, da sta (kajkavska) hrvaščina in notranjeavstrijski slovenski jezik del istega slovanskega narečja, pa je nasprotno menil, da bi morali ta jezik opredeljevati kot karantanski jezik oz. jezik karantanskih Slovanov, ali pa, po nemško, kot *windisch*. Karantanci naj bi namreč bili najstarejše oziroma najdlje živeče slovansko ljudstvo na tem območju, ki mu zato kot takemu pripada pravica, da se po njem imenuje tudi jezik. In res, že kmalu po izidu *Slovnice* se je najprej pri Kopitarju, nato pa pri njegovih korespondentih za poimenovanje tovrstnega jezika začel uveljavljati izraz slovenski jezik, marca 1811 pa je Kopitar v pismu svojemu mecenu baronu Žigi Zoisu (1747–1819) prvič tudi povsem jasno definiral geografsko razprostranjenost tako zamišljenega posebnega slovanskega jezika: »Torej: 1. slovenščina na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem, 2. tako imenovana hrvaščina okoli Zagreba itn. in 3. slovenščina (stari slovanski jezik) v ogrskih županijah pri Blatnem jezeru so tri

variacije *eusdem speciei*«,¹³ tj. iste vrste. In s tem je bilo na začetku 19. stoletja sploh prvič v modernem smislu opredeljeno, kdo so Slovenci: to so tisti podložniki avstrijskega cesarja, ki govorijo slovenski jezik znotraj zemljepisnih meja, ki jih je temu jeziku določil Kopitar.

Nadgrajevanje in razširjanje te izhodiščne ideje slovenskega nacionalnega mišljenja je v obdobju do srede 19. stoletja potekalo zelo postopno. V avstrijskem cesarstvu namreč v dveh desetletjih po Dunajskem kongresu (1814–1815), na katerem so si vodilni evropski državniki prizadevali najti sredstva in načine za povrnitev evropske politične in socialne realnosti v čas pred francosko revolucijo, ni bilo na voljo institucionalnih pogojev za opozicijske oblike političnega delovanja. Šele nekako po smrti cesarja Franca I. leta 1835 je v Avstriji po dolgem času prišlo do izražanja prvih javnih nasprotovanj in pomislekov zoper uradno cesarsko politiko in vodenjem države.

Ideje, ki so značilne za slovensko nacionalno mišljenje, in tudi slovensko nacionalno mišljenje samo, so se tako posledično lahko širile le v zasebnih pogovorih in korespondenci ter v znanstvenih besedilih, in to znotraj številčno majhnega kroga ljudi, ki so delili navdušenje za raziskovanje in kultiviranje slovenskega jezika: med dijaki in študenti, slovničarji in prevajalci, duhovniki, zbiratelji ljudskih pesmi, časnikarji itn. V skrajno neugodnih razmerah za javno politično in intelektualno mišljenje oziroma delovanje se je namreč le v takih miljejih lahko izoblikovalo slovensko nacionalno mišljenje in le tukaj so se očitno lahko formirali posamezniki, ki so ob primernem trenutku izoblikovali slovensko nacionalno gibanje. In k tej široki in nadvse ohlapni skupnosti predmarčnih navdušencev za slovenstvo, slovenski jezik oziroma slovenski

12 Kos, Janko (ur.), *Izbrano delo / Jernej Kopitar, Matija Čop* (Ljubljana 1973), str. 35–36.

13 Kidrič, France, *Zoisova korespondenca (1809–1810)*, 2. zv. (Ljubljana 1941), str. 144. Prevod po Vidmar, Luka, *Struktura in funkcija pisem iz literarnoprerodne korespondence Žige Zoisa*, disertacija (Ljubljana 2009), str. 223.

narod, kakor nasploh za ves slovanski svet, pa so sodili tudi prleški rojaki Štefan Kočevar (1808–1883), Stanko Vraz (1810–1851) in Franc Miklošič (1813–1891).

4.

Na začetku tridesetih let 19. stoletja se je namreč v Gradcu izoblikovala in organizirala majhna skupnina za slovansko literaturo in literarno ustvarjanje v maternem jeziku navdušenih študentov, ki so vsi prihajali iz vzhodnih predelov Spodnje Štajerske. Z izjemo Stanka Vraza in Franca Miklošiča ter Štefana Kočevarja, ki je z njimi sicer sodeloval na daljavo, saj je že od leta 1829 naprej študiral medicino na Dunaju, so bili vsi ostali (Josip Muršec, Ivan Klajžar, Jurij Matjašič, Lovro Vogrin idr.) v deželnem glavnem mestu vpisani na bogoslovje. Svoj pogled na slovanski svet so si ti mladi študentje izoblikovali pod neposrednim vplivom panslavističnih idej Čelakovskega, Šafařika in Kollárja, obenem pa so sledili tudi nazorom v tem istem obdobju (1832) izdane slovnice njihovega štajerskega rojaka in znanca Antona Murka (1809–1871), tj. *Theoretisch-praktische slowenische Sprachlehre für Deutsche nach den Volkssprecharten der Slowenen in Steiermark, Kärnten, Krain und Ungarns westlichen Districten*. Murko je v svoji slovnici sledil Kopitarjevemu stališču, češ da so štajerski Slovenci v jezikovnem smislu tesno povezani s Kranjci in da bi tako moralo biti tudi v bodoče. In prav pod Murkovim vplivom so se omenjeni prleški študentje tako že na samem začetku svojega literarnega in znanstvenega ustvarjanja odvrnili od slavističnih in literarnih podvigov zemljepisno in po jeziku sicer nadvse bližnjega duhovnika Petra Dajnka (1787–1873), ki mu je uspelo prav v tem času govor vzhodnoštajerskih Slovencev povzdigniti v poseben slovenski knjižni jezik.

V tem obdobju so tako Vraz in družčina prebirali slovenske knjige, pisali slovenske pesmi in spise in se ob Kollárjevi pesnitvi *Slávy dcera* navduševa-

li za slovansko vzajemnost, vzpostavili pa so tudi skupno organizacijo za nakupovanje in izposojanje knjig, ki jo je Vraz imenoval *Slovenska družba*. Za njihov pogled na svet je bilo nadalje značilno silno patriotsko in domovinsko čustvovanje, »ki jim je narekovalo, da so si dajali neprestano nova imena, kakor so ›Slovenopoliti«, ›vsa trdna Slovenšina«, ›slovenski bratje«¹⁴. Še več, med njimi se je širil tudi povsem nov odnos do rabe slovenskega jezika, saj so med seboj vzdrževali pisemske stike v slovenskem jeziku. Tovrstna pisemska slovenščina, ki je zasedla dotlej privilegirano mesto nemškega jezika, je bila seveda polna okornosti in dialektalizmov, kar pa je razumljivo, saj slovenski knjižni jezik še globoko v 19. stoletje ni premogel orodij in sredstev za bolj izborno izražanje abstraktnejših misli. Če torej sklenemo: pregledani zgodovinski viri napeljujejo k sklepu, da so bila v letih 1832 in 1833 pri njih že povsem jasno navzoča patriotska čustvovanja, ki so bila usmerjena v Slovence in slovenstvo v današnjem pomenu besede, pa obenem tudi v širše slovanstvo.

Med omenjenimi prleškimi študenti se je do izčiščenega razumevanja razmerja in razločkov med (notranjeavstrijskimi) Slovenci in preostalimi Slovani najprej dokopal Štefan Kočevar. Ta bodoči zdravnik in pomembni narodni politik, ki se je rodil v Središču ob Dravi, obiskoval gimnazijo v Mariboru (1821–27) ter licej v Gradcu (1827–29) in potem študiral medicino na Dunaju, kjer je leta 1834 tudi promoviral, se je namreč v času svojega študija v cesarskem glavnem mestu veliko družil s češkimi in slovaškimi študenti, ki so ga seznanili z idejami Čelakovskega in Kollárja. Prav pod njihovim vplivom je postal navdušen domoljub, začel pa je uporabljati tudi češki črkopis – in to veliko let prej, preden se je ta ortografija kot gajica ustalila med slovenskimi izobraženci in nadomestila boho-ričico.

14 Petre, Fran, *Poizkus ilirizma pri Slovencih : (1835-1849)* (Ljubljana 1939), str. 22.

Kočevarju gre zasluga, da je bila po češkem zgledu v slovenščino vpeljana v 19. stoletju zelo priljubljena beseda *domorodec*, ki označuje tisti nazor oziroma občutje, ki ga dandanes opredeljujeta izraza rodoljub oz. domoljub.

Sicer pa njegovo strastno zavezanost slovenstvu izpričujejo pisma, ki jih je z Dunaja pisal Stanku Vrazu. Konec julija 1833 mu je pisal takole:

Lubljeni prijatelj!

Vašo pismo dobivši 10ga rožen-cveta razveselih se tako, da solze mi oči polivahu. Oj da bi takih več Slovincov bilo, kak ste Vi!! Vas greje čutenje, čes kero ni ga vekšoga na sveti, bes kero-ga ni kreposti, ni velikoče, ni hrabrosti, kera pevca oživi, ter njegovim pesmam duha podaje, ker ovsom našom djanju pravo cenu pripravi. Mojo serce se raduje, da znam, kaj Vi tak čutljivo za slovenstvo jačite. Tak bode naša dika na skorem v' Evropi poznana, tak bodo Slovenci pokazali ptujskim narodom da i v' nih žereča lubav ze velikočo plameni!¹⁵

Kočevarjev patriotski zanos nad dosežki in številom *krepostnih Slovencev* je še izraziteje prisoten v pismu Vrazu iz oktobra 1833:

Kolko krat mislim na moje domorodstvo! Kolko krat na moje slovenske brate! To Vam ne treba povedati, da znate, zakaj življenja duhi moje čutnice (nervos) giblejo, ter kerv goreča moje

žile zbudža. Zamaklivešoga ni na sve-ti, kak je narodolubav, ona nam jakost podaje, vse posvetno zaničvati, ona nas v naši voli okrepi, vse zavzeti, kaj našoj domovini čast in haska donese, v noj mi moč najdemo našo življenje za dobra naroda prodati. Kaj Vam tu pišem, iz mojega serca ide, in rado ide, kajti znam, da i Vi narodolubno zamaknenje že dobro poznate. Kak je to meni vgodno, da znam, kaj da takše zemljake mam, kajti narod, ker take sine rodi, častni je, ter vreden imenitno mesto med drugimi narodi za se vzeti. Mali je naš narod, (govorim od pravih Slovincov), ali da bi vsikdar take narodolubce mel, zdaj to zobraženejši bil, kak so galjani. Vi krepostni Slovenci! Ste mojo žalost u veselje obrnili, Vam morem hvaliti kaj mojo življenje, kero pred štiremi leti tužno je bilo, vugodno mi biva. Teda se mi je vidlo, kaj jas slab u vsakoj moči sam gorečo za mojo domorodstvo čutim, teda se mi je vidlo, kaj moj narod zmirom tam ostal bode, kdi tak dolgo že biva. Nikdar nebom pozabil na pervo leto mojoga prebivanja v' Beči; ali teda ni sem poznal Vas, Miklošiča, Kležera, Muršeca, malo sem poznal Murka, ni sem poznal Cvetka, znal sem do Matjašiča in Knupleša, kaj li malo sta topla; ni sem čul od Cafa, ni sem štel pesme od Prešerna, Zlomšeka, Zupana i t. d. V' štireh letih se je to vse zgodilo, v' štireh letih se je tolko i več pravih Slovincov pokazalo, kaj pa še dočakati znamo za osem i več let. O da bi dober duh zmirom naš narod ravnal na dobro!!! Je li še je družba za zbiranje slovenskih knjig?¹⁶

15 Ljubomir Andrej Lisac, Ljubomir Andrej (ur.), *Slovenska korespondenca Vraz – Kočevar* (Ljubljana 1961), str. 21.

16 Lisac (ur.) *Slovenska korespondenca*, str. 22–23.

Da je Kočevar v tem času že zelo jasno razlikoval med Slovani (*Slaveni*) in Slovenci ter ostalimi slovanskimi narodi, pa je mogoče povsem nedvoumno razbrati tudi iz naslednjega odlomka iz pisma Vrazu (julij 1834):

Dragi Brate!

Vašeg lista na zadni den rožencveta pisanoga sem dobil. Li pridte i Vi naskorom, kajti mnogo Slavenov zdaj z 'Beča odhaja, z kerimi se zjti more vsakomu velika čast biti. Oj! da bi Vi Verhovska poznali, on je Slovak ali Slaven, kak se malo kdi znajde. Kaj pa bi rekel od Dvorzačeka, ki je Moravec, ni jačega med Čehih! I naši slovenski brati, Krajnci, so lepe hvale vredni, poznam njih tri, eden je glasovitog Čopa brat. Tak jagnite, kaj nezamudite veselja, kero Vas čaka v Beči.¹⁷

5.

Medtem ko je Kočevar na Dunaju pridno študiral in se močno predajal patriotskemu sanjarjenju, pa je njegov korespondent Stanko Vraz (takrat še Jakob Frass) – prav tako kot on navdušen slovenski domoljub, a bolj slab študent – v Gradcu prebiral slovansko literaturo, zbiral ljudske pesmi in se predvsem preskušal v pisanju poezije. Vraz, ki je bil rojen v družini premožnega vinogradnika iz Cerovca, je v tem času že bral kritiko Čelakovskega in na ta način postal pozoren na *Krajnsko čbelico* ter še zlasti na Prešernovo poezijo. Leta 1833 se je prvič srečal tudi z Ljudevitom Gajem (1809–1872), avtorjem dela *Kratka osnova horvatsko-slavensko pravopisanja* – v tem delu se je Gaj pod vplivom Kollárja zavzel za vpeljavo češkega pravopisa

med Hrvate, in sicer iz želje po jezikovno-literarnem zedinjenju vseh slovenskih bratov. S tem srečanjem med Gajem in Vrazom se je začelo obdobje njunega dolgoletnega sodelovanja.

Poleti 1834 je Vraz prvič obiskal tudi Ljubljano, kjer je z Matijo Čopom (1797–1835) razpravljal o razlikah med slovenščino kranjskega kroga in Vrazovim pokrajinskim prleškim govorom, ter se ob tej priložnosti tudi dogovoril, da bo pripravil nekaj pesmi za *Krajnsko čbelico*. Med pesmimi, ki jih je poslal Kastelicu, se je ohranila tudi taka, ki, posnemajoč vsebino Prešernovega soneta o kaši, z naštevanjem krajev in pokrajin opisuje ozemlje, kjer po mnenju Vraza prebivajo Slovenci:

*Ak hočeš znat' kak pisala bo kaša
Akademija zdajna slovo »kaša«
kaj bo povsod Slovencom razumeti »Kaša«
Prav pazi. – Ne verh krivoverno »kafsha« –
ne po Vogerskem dolgim gnusnem »kasha« –
Po Štajarskem ne, novem kratkem »kaya«,
ne Kranjsko po estetsko – gladkem »kauua«;
kaj od Gorice do Šoprona kaša,
in od Bilaka do Lotmerga »kaša«
bo razumeti vsim Slovencom »kaša«
Ne bo pisala kafa, neti kasha,
Ampak pisat bo mogla zdajna naša
Akademija, vsim Slovencom kaša,
de razumet' bo, kaj nekdanja kaša,
fh
sh
na mesto štireh kaš le kratka ka a.
γ
uu¹⁸*

17 Id., str. 28.

18 Petre, *Poizkus ilirizma*, str. 78.

Vendar pa se je začel Vraz sočasno spogledovati tudi s hrvaškim literarnim krogom, in ko so mu v zagrebški *Danici* (36. številka, 12. september 1835) po poprejšnjih zavrnitvah navsezadnje vendarle sprejeli v objavo prvo pesem, tj. *Stana in Marko*, pod katero ga je urednik Gaj podpisal kot *Stanko Vraz, Ilir iz Štajera*, je bil Vraz tako navdušen, da se je takoj ponudil, da bo pisal pesmi v ilirščini tudi v prihodnje. Pri tem se očitno ni zavedal, da je Gaj njegovo pesem objavil iz precej preračunljivih razlogov – s tem je namreč želel pokazati, da prihajajo njegovi sodelavci in somišljeniki z vseh področij in pokrajin *Velike Ilirije*. In medtem ko je bil Miklošič nad tem početjem svojega prijatelja izjemno ogorčen in ga je proglasil za izdajalca, pa je po drugi strani Kočever na vse skupaj gledal s precejšnjim razumevanjem. Tudi on je namreč nekako v teh letih, tako Petre, postal pristaš ilirizma: »Oboje, njegova vroča ljubezen do razvoja Slovencev in individualnosti njih jezika ter vseslovansko čustvovanje, je izviral iz istega domoljublja, ki ga je sedaj oklenil v ilirstvo, kar mu je pomenilo toliko kot močnejše, večje, samozavestnejše slovanstvo.«¹⁹ O tem govori tudi Kočeverjevo v pismu izraženo strinjanje z Vrazom, češ »dobro bi bilo, da bi se vsi južni Slavenci bar dušno zjediniли« (december 1835):

Kdo se vnogo izgovarja, je veči del krivec! Zato pismo mojo Vam nedonese izgovora, zakaj tak dolgo od mene neste nikšoga glasa dobili. Že lani sem Vam pisal, kaj moja ljubav do domorodstva je beskončna; kak ste Vi tak ali dvojiti mogli, kaj moje prijateljstvo proti Vam bi se kda zadušiti moglo? Vsaki Slovenec je moj prijatelj, tolko boljše Vi, ki ste močna podpora naše narodnosti, ki kak en apostol od slovenskega duha poslan med Slovencih pravo vero razširjavate; na Vas bi jas pozabil?

Vi kak en božji sejavec čelo zernje vu slovenska persa séjate! Jel že Vam je kda na misel prišlo, da bi pravica na sveti zginiti mogla? O za resen ne; tak tudi moje prijateljstvo proti Vam nikdar zginilo nebo. Vaš Cilj je tudi moj, ako ravno po različnih potih idema; najno prijateljstvo slovenski duh potverdja, ki nama je sveto naprevzetje, kero ni je dim!

Kaj sem v 'Danici nekaj Vašoga stvarénja čital, se mi je dopalo, škoda kaj sem vsake besede ne razumil. Gospod Miklošič tomu dobro nedela, kaj Vas ovadlivcem imenuje, dé je drugo ne, kak zkušnja. Dobro bi bilo, da bi se vsi južni Slavenci bar dušno zjediniли; kaj pa drugač doveršeno ne bo, kak da pokažemo, da so vseh stvorenja in lastnosti enim kak drugim važna. Vi ste z 'Vašoj pesmjo pokazali, da smo mi pripravljene, se z 'Horvati zjediniti, ako ravno drugo narečje govorimo. Da bi li Horvati naše lastnosti poštuvali? Gaj se tomu dober kaže, njega tudi misel na nikaj drugo bole netira, kak na zjedinenje Slovencev. Moram reči, da je to tudi moja naj večjo želénje. Zato li razprostirajmo rodolubav med Slovincih, in njim povedajmo, da smo vsi Iliri.«²⁰

A kljub temu je Vraz v teh letih še zmeraj močno nihal med pripadnostjo slovenski kulturni oziroma jezikovni skupnosti na eni strani ter ilirizmom Gajevega kroga na drugi. Avgusta 1837 se je tako na popotovanju po Koroškem in Štajerskem ustavil v župnišču v Solčavi, tam napisal nekaj verzov o lepoti Savinjskih planin in jih podpisal z dvojnimi

19 Petre, *Poizkus ilirizma*, str. 107.

20 Lisac (ur.) *Slovenska korespondenca*, str. 35.

podpisom, namreč *Jakob Cerovčan Slovenec z Slovenie in Stanko Vraz Ilir iz Velike Ilirije*. Zdi se, da se je ta dvojnost hitro za tem vsaj za nekaj časa končala. Ko so začele od septembra 1837 naprej v zagrebški *Danici* brez prekinitve izhajati njegove ljubezenske pesmi (*Djulabije*), se je namreč Vraz odločil za ilirizem. O tem je obvestil tudi Prešerna (19. 11. 1837):

*Računal sem na tvoj pristanek k mojim nazorom in na tem gradil možnost, da bo slovenska literatura životarila dalje. Ker pa se to ni zgodilo, sem se od pretekle pomladi sem umaknil z nehvaležnega polja, ki sem ga pet let z vso ljubeznijo obdeloval, in se pridružil navdušenim mladim Ilircem. Nimam se namena vrniti. S Slovenijo sem opravil, zlasti, ker sem na zadnjem popotovanju izgubil, kar sem med leti 1832–36 slovenskega napisal. Od preteklega leta pišem le ilirsko, kar ima mojega g. Kastelic, je zato smatrati za opera posthuma.*²¹

Vendar pa je Vrazovo razumevanje ilirizma, tako Petre, ves čas ostajalo na literarnem polju. Iz virov namreč ni mogoče razbrati, »da so njegov miselni svet prevzemali še kaki drugi valovi sodobnih evropskih miselnih tokov kot Kollárjev slovanski mesijanizem.«²² Sicer pa po mnenju Petreta Vraz ni posvečal pretirane pozornosti niti aktualnim političnim, družbenim, socialnim in svetovnonazorskim vprašanjem. Še več, skozi svoje celotno življenje naj bi ostal predan državljan in podložnik absolutističnega avstrijskega cesarja.²³

V pismu Prešernu izražena Vrazova eksplicitna odločitev za ilirizem bi lahko dala slutiti, da je prleški pesnik za zmeraj opravil s slovenstvom. A temu ni

bilo tako. Cvirn tako opozarja, da se Vraz slovenstvu ni odrekel – in to je bil tudi eden od poglavitnih razlogov, da je v štiridesetih letih zašel v spor z Gajem. Sodeč po različnih virih, se namreč Gaj »ni nikoli odrekel trditvi, češ da so Slovenci zgodovinsko (etnično) sestavni del hrvaškega naroda.«²⁴ A Vraz je temu od konca tridesetih let naprej javno oporekal – in to prav s sklicevanjem na Kopitarjevo teorijo o posebnem slovenskem jeziku, ki jo je (leta 1843 ob recenziji druge izdaje Murkove slovnice) razumel tako, da je ta celotni slovenski jezikovni kompleks razdelil na karantanski in panonski del, ter mejo med njima »določil s črto, ki je potekala od Rabe do Radgone na Muri, po Slovenskih goricah do Maribora, dalje po desnem bregu Drave do Ptuja, proti jugu na Rogatec, v bližino mesta Krapine in sredi po Zagorju med rečicama Krapino ter Sotlo na Savo pri Samoboru in še dalje proti Gorjancem in Gorskem Kotaru do Hrvatskega Primorja.«²⁵ Panonski del je, skratka, pojmoval kot območje kajkavščine, kjer živijo kajkavski Slovenci, ki jih potemtakem, tako Vraz, najdemo »po čitavoj Horvatskoj izmedju Drave, Save i Kupe, a odtuda u severni kraj Slavonije do blizu Požege, a s one strane Kupe u bansku regimentu do Petrinje, a više Karlovca daleko u gorske kotare.«²⁶ Tovrstno stališče je leta 1843 zapisal tudi v pismu Ivanu Macunu, češ: »Znajte, Zagreb stoji na slovenskom zemljištu. Oko Zagreba govori prosti su čisto slovenski. Samo višnja izobražena vrsta naroda govori ilirski, premda i prosti človik razumi svoga gospodina i suseda varošana.«²⁷

21 Nav. v Petre, *Poizkus ilirizma*, str. 136.

22 Id., str. 168.

23 Gl. id., str. 168–169.

24 Cvirn, Janez, »Stanko Vraz in Ljudevit Gaj«, v: Manica Hartman (ur.), *Stanko Vraz: zbornik referatov ob dvestoti obletnici rojstva* (Ormož 2010), str. 118.

25 Petre, Fran, »Vpliv karantansko-panonske teorije na razplet ilirizma«, v: Fran Petre, *Tradicija in inovacija: izbrane študije in eseji* (Ljubljana 1990), str. 68.

26 Nav. v Zajc, Marko, *Kje se slovensko neha in hrvaško začne: slovensko-hrvaška meja v 19. in na začetku 20. stoletja* (Ljubljana 2006), str. 66–67.

27 Nav. v id., str. 67.

6.

Če sta Kočever in Vraz potemtakem v predmarčnih letih pod vplivom panslavističnih stremljenj in motivov najprej soustvarjala ter razširjala slovensko nacionalno mišljenje in mu na neki način ostala zvesta tudi kasneje, ko sta resda postajala vse bolj dovzetna za ilirsko miselnost, pa se je njun v Radomerščaku pri Ljutomeru rojeni prleški rojak Franc Miklošič v tem obdobju posvečal predvsem študiju. Miklošič je po končani gimnaziji, ki jo je najprej obiskoval v Varaždinu in kasneje v Mariboru, odšel študirat pravo in filozofijo v Gradec. Bil je bleščeč študent, kot domači učitelj v družini grofa Ostrowskega pa se je imel v štajerskem deželnem glavnem mestu priložnost seznaniti tudi z manirami avstrijskih plemiških in višjih meščanskih krogov. Septembra 1838 se je odpravil na Dunaj, da bi tam z doktoratom končal juristične študije in se posvetil odvetništvu. A tam je njegova kariera pot doživela presenetljiv preobrat. Na Dunaju je namreč spoznal Jerneja Kopitarja, ki je zaznal Miklošičevo jezikoslovni talent in podkovanost v slavistiki ter postal njegov mentor in že zelo kmalu tudi dosegel, da so ga zaposlili v dunajski dvorni knjižnici.

Tako se je Miklošič navsezadnje povsem usmeril v jezikoslovje. Po smrti Kopitarja je leta 1844 zasedel še izpraznjeno mesto državnega cenzorja za slovanske, romunske in novogrške spise, v istem letu pa je izšla še njegova znamenita ocena Boppove primerjalne slovnice. Vse to je predstavljalo trden temelj in izhodišče za njegov sunkoviti družbeni vzpon ter izjemno kariero znanstvenika svetovnega slovesa.

A tudi Miklošič, podobno kot njegovi študijski kolegi in prijatelji, v svojem predmarčnem graškem obdobju ni ostal nedovzetan za romantično navdahnjena slavistična in literarna stremljenja. Nasprotno, v duhu časa se je tudi sam navduševal za domovino in ves slovanski svet. Vendar

pa teh nazorov ni toliko usmerjal v lastno besednoumetnosno ustvarjalnost – iz tega obdobja sta tako ohranjeni le dve Miklošičevi pesmi, ki sta leta 1840 izšli v Gajevi *Danici* –, pač pa predvsem v vnet študij slovanskih jezikov, zgodovine in literature. Vsekakor pa je Miklošič že v tem obdobju zavračal ilirizem. Znana so njegova norčevanja iz Vrazovega izumetničenega ilirskega pesniškega jezika, kakor tudi dejstvo, da je Miklošič Vraza po tem, ko je bil slednji leta 1835 pod svojo v zagrebški *Danici* objavljeno pesem podpisan kot Ilir iz Štajerja, proglasil za izdajalca, prijatelje, ki so se postavili na Vrazovo stran, pa za »*delirne Ilirce*«. V odklanjanju ilirizma je Miklošič sledil Kopitarjevi ideji o jezikovni in kulturni individualnosti Slovencev, na katero je še toliko bolj pristajal po odhodu na Dunaj in začetku sodelovanja s tem slavnim in uglednim znanstvenikom. Miklošič je potemtakem na Dunaju povsem ponotranjil slovensko nacionalno mišljenje.

Iz tega ozira zato ne preseneča, da je že kmalu po izbruhu marčne revolucije leta 1848 začel aktivno sodelovati pri organiziranju slovenskega nacionalnega gibanja ter posledični artikulaciji »slovenskonacionalnih« *političnih zahtev in pričakovanj*. Njegovo ime tako že v tem mesecu najdemo med podpisniki poziva (*Adresa*, 29.3.), ki jo je na kranjske deželne stanove naslovlilo 44 dunajskih Slovencev in v kateri so le-ti zahtevali zavarovanje slovenske narodnosti na Kranjskem, Primorskem in po slovenskih krajih Štajerske in Koroške, pa tudi prevajanje zakonov v slovenski jezik, ustanovitev stolic za slovenščino in slovanske jezike, razširitev šolske mreže, v kateri bi ustrezno plačani učitelji upoštevali tudi slovenski jezik itn. Ko pa je bilo 20. aprila na Dunaju ustanovljeno še *študentsko politično društvo dunajskih Slovencev Slovenija*, je bil Miklošič imenovan za predsednika. Društvo je še isti dan sestavilo svoj program Zedinjene Slovenije – po pričevanju tajnika društva Antona Globočnika naj bi ga napisal Miklošič osebno –, v

katerem se je močno zgledovalo po na tem mestu že omenjenih formulacijah kronološko nekoliko zgodnejše Majarjeve peticije cesarju. V programu so slovenski dunajski študentje utemeljevali upravičenost treh temeljnih zahtev, in sicer, (1) da »se politiško razkropljeni narod Slovincov na Kranjskim, Štajerskim, Primorskim in Koroškim kakor jeden narod v eno kraljestvo z imenom **''Slovenja''** zedini, in da ima za-se svoj deželni zbor«; da (2) »ima slovenski jezik v Sloveniji popolnoma tiste pravice, ktere ima nemški jezik v nemških deželah, da bode tedaj naši volji pripušeno, kdaj in kako hočemo slovenski jezik v šole in pisarnice (kanclije) upeljati«, ter (3), da »bode naša Slovenija obstojni del Avstrijanskiga ne nemškiga cesarstva. Mi nočemo, da bi bila naša dežela pri nemškemu zboru namestvana, le tiste postave nas bodo vezale, ktere nam bode Cesar z našimi poročniki dal«. ²⁸

Miklošič je predsedoval dunajski Sloveniji vse do njene razpustitve jeseni 1848, ko je postalo jasno, da je revolucije konec in je le še vprašanje časa, kdaj bo dokončno zadušena. Je pa bil v tem letu zaradi svojega nespornega ugleda in zavzetega nacionalnopolitičnega delovanja Miklošič predlagan tudi za kandidata na volitvah junija 1848 v dunajski ustavodajni državni zbor, kjer naj bi izvoljeni poslanci sestavili sploh prvo ustavo avstrijskega cesarstva. Kandidiral je v lenarškem okrožju (Sv. Lenart v Slovenskih goricah), bil izvoljen med poslance ter se vse do razpustitve zbora 7. marca 1849 vestno udeleževal zasedanj najprej na Dunaju in kasneje, ko se je moral državni zbor umakniti iz glavnega mesta, tudi v Kroměřížu na Moravskem.

Miklošičevo aktivno udejstvovanje v slovenskem nacionalnem gibanju se je z razpustitvijo ustavodajnega državnega zbora nepreklicno končalo. A *četudi* se po letu 1849 ni nikoli več vrnil v vrste slovenskih nacionalnih političnih prvakov, je njegovo javno, kakor tudi poklicno delovanje ostalo

politično funkcionalno za slovensko nacionalno gibanje.

28 Faksimile v Vrbnjak, Viktor (ur.), *Miklošičev zbornik* (Maribor 1991), str. 90.

Ključne besede

Štefan Kočevar, Stanko Vraz, Franc Miklošič, slovensko nacionalno gibanje, prva polovica 19. stoletja .

Literatura

- Benedict Anderson: Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma, (Ljubljana 2007).
- Bojan Cvelfar: »Dr. Štefan Kočevar – Krunoslav, okrajni zdravnik v Podčetrtku«, v: Janez Cvirn (gl. ur.), Štefan Kočevar – rodoljub slovenski (Celje 2006), str. 55–68.
- Janez Cvirn: »Meščanstvo na Slovenskem in proces nacionalne diferenciacije«, v: Aleš Gabrič (ur.), 27. zborovanje slovenskih zgodovinarjev. Zbornik. (Ljubljana 1994), str. 67–73.
- Janez Cvirn: »Stanko Vraz in Ljudevit Gaj«, v: Manica Hartman (ur.), Stanko Vraz: zbornik referatov ob dvestoti obletnici rojstva (Ormož 2010), str. 113–122.
- Janez Cvirn: (ur.), Štefan Kočevar - rodoljub slovenski (Celje 2006).
- Iskra V. Čurkina: Matija Majar-Ziljski (Ljubljana 1974)
- Teodor Domej: »Slovenci v 19. stoletju v luči svojih lastnih oznak«, v: Bogo Grafenauer idr. (ur.), Slovenci in država: zbornik prispevkov z znanstvenega posveta na SAZU (Ljubljana 1995), str. 83–93.
- Patrick J Geary: Mit narodov: srednjeveški izvori Evrope (Ljubljana 2005).
- Stane Granda: »Ob 200-letnici prve omembe Slovenije«, v: Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu (Celovec 2010), str. 72–76.
- Eric J Hobsbawm: Nacije in nacionalizem po letu 1780: program, mit in resničnost. (Ljubljana 2007).
- Joachim Höslner: Von Krain zu Slowenien. Die Anfänge der nationalen Differenzierungsprozesse in Krain und der Untersteiermark von der Aufklärung bis zur Revolution 1768 bis 1848 (München 2006).
- Miroslav Hroch: Social Preconditions of National Revival in Europe (New York 2000).
- France Kidrič: Dobrovský in slovenski preporod njegove dobe (Ljubljana 1930).
- Jernej Kosi: »Je bil proces formiranja slovenskega naroda v 19. stoletju res zgolj končni nasledek tisočletne slovenske kontinuitete?«, v: Zgodovinski časopis, let. 64, št. 1/2 (Ljubljana 2010), str. 154–175.
- Jernej Kosi: Nastanek slovenskega nacionalnega gibanja in njegov razvoj do srede 19. stoletja, disertacija (Ljubljana 2012).
- Joep Leersen: National thought in Europe : a cultural history (Amsterdam 2006).
- Vasilij Melik: »Majarjeva peticija za zedinjeno Slovenijo 1848«, v: Časopis za zgodovino in narodopisje, št. 1–2 (1979), str. 286–294.
- Vasilij Melik: »Nacionalni programi Matije Majarja – Ziljskega«, v: Vasilij Melik, Slovenci 1848–1918: razprave in članki, ur. Viktor Vrbnjak (Maribor 2002), str. 58–65.

- Robin Okey: *The Habsburg Monarchy c. 1765–1918* (New York 2001).
- Martina Orožen: »Slovenski knjižni jezik in zaton pokrajinskih različic v prvi polovici 19. stoletja«, v: Martina Orožen, *Oblikovanje enotnega slovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju* (Ljubljana 1995), str. 121–134.
- Jože Pogačnik: »Jernej Kopitar in nastanek karantansko-panonske teorije«, v: *Godišnjak filozofskog fakulteta*, knj. 13/1 (Novi Sad 1970), str. 421–431.
- Hagen Schulze: *Država in nacija v evropski zgodovini* (Ljubljana 2003).
- Peter Štih: »Nacionalizem kot zgodovinski nesporazum« (spremna beseda), v: Patric
- J. Geary, *Mit narodov: srednjeveški izvori Evrope* (Ljubljana 2005), str. 221–237.
- Jože Toporišič, ur.: *Miklošičev zbornik* (Ljubljana 1992).
- Viktor Vrbnjak: *Miklošičev zbornik* (Mari-bor 1991).
- Marko Zajc: *Kje se slovensko neha in hrvaško začne: slovensko-hrvaška meja v 19. in na začetku 20. stoletja* (Ljubljana 2006).

Povzetek

Zgodovinski viri potemtakem izpričujejo izjemen prispevek prleških rojakov Štefana Kočevarja, Stanka Vraza in Franca Miklošiča k formiranju slovenskega nacionalnega gibanja in začetku oblikovanja moderne slovenske nacije v prvi polovici 19. stoletja.

Prav in na mestu je, da tega ne pozabimo in da smo kot Prleki na delovanje teh mož tudi ponosni.